

Gülsüm Hekimoğlu

Doç. Dr., Batman Üniversitesi/Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, Batman/Türkiye
Assoc. Prof. Dr., Batman University/Health Services Vocational School, Batman/Türkiye

eposta: glsmkymk@hotmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-1372-1088> - RorID: <https://ror.org/051tsqh55>

Atıf/Citation: Hekimoğlu, Gülsüm. 2025. Modernleşen Kadın, Uluslaşan Annelik: Aile Dergisi'nde Kadınlık Anlatıları. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 13/44, 354-370.

<https://doi.org/10.33692/avrasyad.1687620>

Makale Bilgisi / Article Information

Yayın Türü / Publication Type:	Araştırma Makalesi/Research Article
Geliş Tarihi /Received:	30.04.2025
Kabul Tarihi/Accepted:	12.08.2025
Yayın Tarihi/Published:	15.09.2025

MODERNLEŞEN KADIN, ULUSLAŞAN ANNELİK: AİLE DERGİSİ'NDE KADINLIK ANLATILARI

Öz

Erken Cumhuriyet yıllarıyla 1980'ler arasında toplumsal cinsiyet teorisiyle yapılan çalışmalar sınırlıdır. Bu makale, bu boşluğu doldurmayı amaçlayıp *Aile Dergisi*'ni İkinci ve üçüncü hakemin (1947-1952) çözümleyerek erken Cumhuriyet döneminin toplumsal cinsiyet politikalarını incelemektedir. Dergi üzerinden yapılan betimleyici bir çalışma, Türk kadınının erken Cumhuriyet dönemindeki rolünü anlamaya yönelik bir analiz sunmaktadır. Bu dönemde kadınlara tanınan eşitlikçi haklar, bireysel özgürlükten çok modern bir toplum inşasına yöneliktir. Kadın, birey olmaktan ziyade ulusun aydınlanmış annesi olarak tanımlanmaktadır. Aile, merkezi bir modernleşme aracı olarak kurgulanmış ve kadının rolü, modern bir yuva kuracak dişi kuş olarak tasarlanmıştır. Kadın, kamusal haklara sahip olmasına rağmen özel yaşamda sınırlı bir rol üstlenmiştir. Dönemde kadınların kamusal görünürlüğü, erkek elitlerin istekleriyle şekillenmiş ve kadın, modern aileyi inşa eden bir figür olarak öne çıkmıştır. Dergi, annelik ideolojisi, güzellik miti ve 'kadın doğası' gibi toplumsal cinsiyet normlarının pekişmesini sağlamıştır. Ayrıca, dönemin Batılılaşma anlayışının Amerika'ya kaymasıyla, dergide Amerikan yaşam tarzı referans gösterilmiş ve Türk kadını Batılı ama daha çok Amerikalı bir figür olarak sunulmuştur. Cumhuriyet reformcuları ve dönemin Amerikan kamuoyunun toplumsal cinsiyet algıları dergide yansıtılmıştır. Bu makale, tarihsel süreçler ve devletin patriarkal yapısı sorgulanmadan kadınların toplumsal sorunlarının çözölemeyeceğine dair önemli içgörüler sunmaktadır. Ayrıca, devlet feminizmi ve arketip patriarkal ilişkiler arasındaki bağlantıyı anlamaya yönelik yeni bilimsel çalışmalara katkıda bulunmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Modern kadın, Devlet feminizmi, Aile Dergisi, Toplumsal cinsiyet, Savaş sonrası dönem

MODERNIZING WOMAN, NATIONALIZING MOTHERHOOD: NARRATIVES OF WOMANHOOD IN AILE MAGAZINE

Abstract

Studies on gender theory between the early Republican years and the 1980s are limited. This article aims to fill this gap by analyzing Aile Magazine (1947-1952) to examine the gender politics of the early Republican era. Through a descriptive study based on the magazine, the role of Turkish women during this period is analyzed. The equality rights granted to women in this period were directed more towards building a modern society than individual freedom. Women were defined not as individuals but as the enlightened mothers of the nation. The family was constructed as a central tool for modernization, and women's role was designed as the female bird who would create a modern home. Despite having public rights, women were given a limited role in private life. During this period, women's public visibility was shaped by the desires of male elites, and women emerged as figures who built the modern family. The magazine reinforced societal gender norms such as the ideology of motherhood, the beauty myth, and the concept of 'woman's nature.' Additionally, with the shift of Westernization towards America, the magazine referenced the American lifestyle, portraying the Turkish woman as a figure who was Western but more specifically American. The gender perceptions of the Republican reformers and the American public of the time were reflected in the magazine. This article offers significant insights into the fact that without questioning historical processes and the patriarchal structure of the state, the social problems of women cannot be solved. Furthermore, it aims to contribute to new scientific studies aimed at understanding the connection between state feminism and archetypal patriarchal relationships.

355

Keywords: Modern woman, State feminism, Aile Magazine, Gender, Post-war era

Giriş

Bu çalışmanın başlığında yer alan “Modernleşen Kadın, Uluslaşan Annelik” ifadesi, Türkiye’de kadın kimliğinin Cumhuriyet modernleşmesi ile nasıl şekillendirildiğini özetleyen iki ana eksen işaret etmektedir. İlki, “modernleşen kadın” ifadesiyle, kadının bireyleşmesi, eğitim ve siyasal haklara erişimi, kamusal alanda görünür olması gibi özelliklerle tanımlanan bir dönüşüme gönderme yapılmaktadır. Ancak bu modernlik, çoğu zaman sınırlı, denetimli ve ideolojik olarak çerçevelendirilmiş bir alana sıkışmıştır. İkincisi, “uluslaşan annelik” ifadesiyle, kadının anneliğinin yalnızca biyolojik bir rol değil, ulusu doğurmak ve onu kültürel olarak inşa etmekle yükümlü bir toplumsal görev olarak kurgulanması kastedilmektedir. Kadın burada sadece çocuk yetiştiren değil, “milletin geleceğini yoğuran” bir ideolojik figüre dönüşmüştür. Bu bağlamda, *Aile Dergisi* gibi dönemin yaygın söylem alanlarında kadının hem modern hem de “milletin annesi” olarak kurgulanması, modernleşme projesinin toplumsal cinsiyet ekseninde nasıl işlediğine dair anlamlı ipuçları sunmaktadır. Makale boyunca bu başlık, içeriğin izleyeceği kuramsal ve tarihsel rotayı imlemektedir.

Türkiye’de yapılan toplumsal cinsiyet çalışmalarında, 1935 ve 1980 yılları arasında işleyen araştırmalarda bir çoraklık olduğu kabul edilir (Yaraman, 1999; Tekeli, 1998; Sancar, 2012; Sarıtaş ve Şahin Akıllı, 2015). Bunda, yapılan çalışmaların “dalga” metaforuyla kategorileştirilmesi yatkınlığı etkilidir. Batı’da oy hakkı mücadelesiyle şekillenen 1. dalga feminizmin ardından, 1960’lı yıllardaki feministler kendilerini öncekilerden ayırmak için bir dönemselleştirmeye başvurmuşlardır. (Evans ve Chamberlain, 2014). Bu yeni kuşak feministler, ancak 1960’ların sonlarına doğru ortaya çıkan ve nihayet etkili olabilen kadın hareketlerini “ikinci dalga” olarak nitelemişlerdir. Türkiye’deki ilgili araştırmacılar da, toplumsal cinsiyet çalışmalarını çözümlerken bu tarihsel süreci birinci ve ikinci dalga kadın hareketi olarak bölmeye meyyaldır. Tanzimat ve Meşrutiyetle ortaya çıkan birinci dalga kadın hareketi, Türk Kadınlar Birliği’nin kapatılmasıyla sona ermiştir. Batı kültürü içinde üretilmiş olan; baskının, bireysel hak ve özgürlüklerin tanımlanmasında ortak bir mücadele örgütleyeme çalışan ikinci dalga kadın hareketi ise 1980’lerde ortaya çıkabilmiştir (Ramazanoğlu, 1998: 42). İki dalga arasında işleyen çalışmalar, ilgili araştırmacıların gözünden kaçmaya devam etmektedir. Bu makale, bu akademik gereksinimi gidermek üzere, yapılan çalışmaların sınırlarını genişletmeyi hedeflemektedir.

Bu amaç doğrultusunda, bu çalışmada Türkiye’de yayımlanmış bir mecmuadan neler öğrenebileceğimizle ilgili analitik bir inceleme yapılmıştır. Bu kapsamda, Yapı Kredi Bankası tarafından 1947-1952 yılları arasında yayımlanmış olan *Aile Dergisi* çözümlenmiştir. İlgili kaynak, toplumsal cinsiyet sosyolojisinin açtığı izlek takip edildiğinde oldukça verimli bilgiler sağlayıp, kadının Türkiye toplumundaki tarihsel, kültürel boyutlarını betimleyerek dikkatli araştırmacılar için kullanışlı ve nitelikli bir kaynak sunmuştur. 1940’lı ve 1950’li yıllarda Türkiye’de *Ülkü*, *Kadın Gazetesi*, *Resimli Ay* ve *Hayat* gibi çeşitli süreli yayınlar çıkmakta ve kadınlık temsillerine yer vermekteydi. Bu çalışma, söz konusu yayınlara sistematik bir karşılaştırma iddiasıyla değil; araştırmacının doğrudan erişebildiği birincil kaynaklardan biri olan *Aile Dergisi* üzerinden belirli bir tarihsel dönemdeki toplumsal cinsiyet temsillerini inceleme amacıyla gerçekleştirilmiştir. *Aile Dergisi* kadınlıkla ilgili daha gündelik, normatif ve öğretici bir söylem kurmuştur. Özellikle kadınların ev içindeki rollerini tanımlayan ve onları düzenleyici bir dille yönlendiren içerikleriyle ilgi uyandırmaktadır. Kadın bedeninin bakımı, çocuk yetiştirme biçimleri, eşe karşı davranışlar gibi konular, bu dergide didaktik bir tonla sunulmakta; böylece kadınlara modern ama denetimli bir yaşam tarzı önerilmektedir. Bu yönüyle *Aile*, yalnızca bir aile rehberi değil, aynı zamanda toplumsal cinsiyet rejiminin yeniden üretildiği bir ideolojik aygıt işlevi görür.

Popüler kültüre ait eski dergiler, uzun süre gündelik ve sıradan sayıldıkları için tarihsel kaynak olarak yeterince değerlendirilememiştir. Ancak 20. yüzyılda büyük anlatıların toplumsal değişimleri açıklamakta yetersiz kalması, mikro tarih çalışmalarını ve gündelik yaşama odaklanan analizleri öne çıkarmıştır. Bu yaklaşımı sistemleştiren Annales Okulu, yalnızca devlet arşivlerine değil; mektuplar, fotoğraflar, evraklar ve dergiler gibi gündelik

malzemelere yönelerek disiplinler arası tarihsel çözümlemelere öncülük etmiştir (Burke, 2006). Bu bağlamda incelenen *Aile Dergisi* de, toplumsal cinsiyet araştırmaları açısından önemli bir tarihsel kaynaktır. Yapı Kredi Bankası tarafından yayımlanan, Vedat Nedim Tör'ün yönetiminde çıkan ve aile cüzdanı sahiplerine armağan olarak dağıtılan bu dergi, sağlık, kültür, edebiyat, yemek, moda ve bilim gibi alanları kapsayan zengin içeriğiyle dönemin gündelik yaşamını yansıtır. Tör, ilk sayının önsözünde savaşıyla yıpranmış Türkiye insanını dinlendirmek, yaşam şevkini artırmak amacıyla dergiyi yayımladıklarını ifade etmiştir (Tör, 1947:1).

Dergide aynı zamanda kadının toplumdaki konumu, toplumsal cinsiyet normları, ebeveynlik biçimleri ve aile kurumuna dair birçok yerli ve çeviri metin yer almaktadır. Bu metinler, erken Cumhuriyet döneminin aile yapısını, kadın-erkek rollerini ve kültürel dönüşümlerini anlamak açısından önemli birer ipucudur.

Yöntem ve Teknik

Bu çalışma, betimleyici nitel araştırma yöntemiyle yapılandırılmıştır. Ele alınan *Aile Dergisi*, 1947-1952 yılları arasında yayımlanmış ve Türkiye'nin erken Cumhuriyet dönemindeki toplumsal cinsiyet söylemlerini anlamak açısından tarihsel bir kaynak olarak değerlendirilmiştir. Dergi, yılda dört sayı (yaz, kış, sonbahar ve ilkbahar) olacak şekilde yayımlanmış; araştırma kapsamında, bu yıllara ait erişilebilen tüm sayılar titizlikle incelenmiştir. *Aile Dergisi*; sağlık, eğitim, edebiyat, gündelik yaşam, çocuk bakımı, mutfak, güzellik, psikoloji ve aktüalite gibi pek çok farklı alana dair içerikler barındırmakta, bu yönüyle dönemin kültürel iklimine dair zengin bir veri sunmaktadır. Bununla birlikte çalışmanın amacı derginin tüm içerik envanterini çıkarmak değil, toplumsal cinsiyet temsillerinin yoğunlaştığı söylemleri tematik biçimde analiz etmektir. Dolayısıyla derginin genel yapısına ilişkin bilgi verilmiş; ancak yönetime uygun biçimde, yalnızca toplumsal cinsiyet ekseninde anlamlı bağlamlar sunan içeriklere odaklanılmıştır.

Makalede kullanılan kuramsal çerçeve, toplumsal cinsiyet teorisidir. Zira toplumsal yapının cinsiyet temelli olarak nasıl kurulduğunu ve yeniden üretildiğini anlamak, kadınlık deneyimlerinin doğallaştırılmış ideolojilerle nasıl şekillendiğini açığa çıkarmak bu teoriyle mümkündür. Toplumsal cinsiyet, yalnızca bireysel farklılıkların değil; aynı zamanda sosyal, kültürel ve siyasal alanların cinsiyetli doğasının da analizine imkân tanır. Bu bağlamda, kadınlık pratiklerinin ve rollerinin hem aile hem de ulus-devlet düzeyinde nasıl kurgulandığı, çalışmanın merkezine alınmıştır.

Aile Dergisi'nin tüm sayıları niteliksel olarak taranmış; kadın temsiline dair söylemler sıklık, tekrar, vurgulama ve normatif öneri örüntüleri temel alınarak incelenmiştir. Dergideki içerikler, benzeşen ve yineleyen temsillerin oluşturduğu söylem kümeleriyle üç tematik başlık

altında toplanmıştır: Birey Ama Daha Çok Ulusun Annesi, Yurttaş Ama Daha Çok Evde, Batılı Ama Daha Çok Amerikalı.

Bu başlıklar, yalnızca sınıflayıcı değil; aynı zamanda dönemin kadına biçtiği melez ve çelişkili kimlikleri görünür kılan, çözümleyici nitelik taşımaktadır. Dergideki söylemlerin ideolojik niteliği, kadın figürünün hem modern hem geleneksel; hem kamusal hem mahrem; hem Batılı hem yerel bir kurguyla sunulmakta olduğunu göstermektedir. Çalışma bu karmaşık yapıyı, eleştirel bir toplumsal cinsiyet merceğiyle açığa çıkarmayı hedeflemiştir.

1. Birey Ama Daha Çok Ulusun Annesi

Tanzimat ve Meşrutiyet dönemlerinde de Osmanlı toplumunda kadının rolü, yeri, değeri ve kadın hareketleriyle ilgili çalışmalar yapılmıştır. Kadının sosyal hayata ve ekonomiye katılmasındaki sorunlarla birlikte; eğitim, spor, sağlık, medya konuları kadının perspektifinden işlenmiştir. Kadınların toplumsal hayata eşit yurttaşlar olarak katılması gibi, bir dönem yalnızca ütopya olarak görülen taleplerin Cumhuriyet'in kuruluş sürecinde hukuki reformlara ve kurumsal düzenlemelere dönüşebilmiş olması, resmi tarih anlatılarında çoğu zaman doğal bir ilerlemenin sonucu gibi sunulmuştur.

Feyzioğlu'na göre erken Cumhuriyet yıllarında çok çetin güçlüklerle karşı 1926'da resmileşen Medeni Kanun'la Türkiye'deki kadınların hukuksal hakları güvence altına alınmıştır. Tanıklıkta cinsiyet ayrımcılığı engellemiş ve kadınlara erkekle eşit miras hakkı sağlanmıştır. Evliliğe yaş sınırlaması konulmuş, bir erkeğin birden fazla kadınla evlenmesi engellenmiş, resmi nikâh zorunluluğu getirilmiştir. Bununla birlikte kadınlara, 1933'te yerel yönetimlerde, akabinde ise muhtarlık ve ihtiyar meclislerine seçilme hakkı tanınmıştır. 5 Aralık 1934'te ise Anayasa ve Seçim Kanunu'ndaki yasa değişikliğiyle Milletvekili Seçme ve Seçilme Hakları tanınmıştır. Türkiye, bu dirimsel hakları tanıyan ilk İslam ülkesi olmasının yanında Avrupa, Amerika ve Asya'daki pek çok ülkenin öncüsüdür.

Oldukça önemli haklar kazanmış olmalarına rağmen birey olarak özgürleşmekten çok, 'ulusun anneleri' şeklinde kavranmış olmaları, Türkiye'de kadınlar için bir ikilem yaratmıştır. Erken Cumhuriyet Türkiye'sinin içinden çıkan dergi, bu ikilemi yansıtmaktadır. İncelenen dergide kadınlar, kişilikleriyle var olmak yerine sıklıkla, ulus-devlet için iyi yurttaşlar yetiştiren toplumsal aktörler olarak betimlenmektedir. Örneğin 1948 yılı, yaz sayısında Halide Edip Adıvar ile yapılan röportaj, bu bağlamda son derece dikkat çekicidir. Aile mecmuasındaki bazı arkadaşlarının kendisine "bu sayıda mutlaka kızlarla konuş" dediklerinden söz eden Adıvar, konuşmanın nasihat manasına geldiğini ve çoğu durumda tek taraflı olduğunu söyleyerek buna sohbet demeyi tercih etmiştir. Buna ek olarak, kendisinden açık olmasa bile zımnen kadınların kıyafete düşkünlüğünden ve israflarından bahsetmesinin istendiğini aktaran Adıvar, kadınlara idareli olmalarını, sade olmalarını, süslenip boyanırken mübalağalı olmamaları şeklinde tembihler vermeyi de kibarca reddetmiş ve onlara nasıl

giyinmeleri gerektiğini söyleyenlere “omzunuzu silkin geçin” demiştir. Ama “manevi ve ulusal kıymetlerimizden feda etmemek şartı ile!

Genç kızları “yarınki ailenin temelleri” gören ve aileyi “her zaman ve mekânda, milletin ve dünyanın en güçlü modeli” olarak tanıtan Halide Edip, bu nedenlerle sahip oldukları kadın haklarının ve kuvvetlerinin zerresini dahi feda etmemeleri gerektiğini hatırlatmıştır. Onun gibi ‘öncü feminist’ olarak tanımlanabilecek biri bile esasen kadınların özgürleşmesinden ziyade modern bir toplumun inşasına dikkat kesilmiş ve birey olmalarından daha çok ‘ulusun aydınlanmış anaları’ olmalarıyla ilgilenmiştir. Bu sebeple hitap ettiği kadınlar ‘anne-vatandaş’ olarak bir dizi ödeve sahiptir:

“Erkekler ne derlerse desinler, bu toprakların sahibi, yurdun manevi nazımı milletin anaları sizlersiniz. Eğer maddi inkişafınızı bozmaksızın, maddi medeniyete muvazi bir de manevi ve ahlaki bir nizamın tesisi, bugünün dünyasının tek kurtarıcı gayesi olduğunu idrak eder ve onu ileride yavrularınıza aşılayabilerseniz, her zaman ve her halde çökmeyecek bir millet olarak kalmamızı temin etmiş olursunuz. Size son sözümle beraber, milletin kuvvetini, istikbale imanını muhafaza için elzem olan bir şey söylemek isterim. Daima istikbale inanın, daima keyfinizi muhafaza edin, maddi ve manevi bakımdan gözlerimizi ve gönüllerimizi açın. Göreceksiniz ki, imanını muhafaza eden, tehlike karşısında gözü yılmayan kadınlara sahip olan bir millet, yalnız kendisi için değil, komşuları hatta dünya için en büyük ve daimi kıymettir” (1948 Yaz, s. 7).

Anlaşılabacağı gibi, Halide Edip, demokrasinin tebarüz etmesi mücadelesini verirken ve kadınların anayasal haklarını vurgularken, feminist bakış açısını vatanperverlikle yoğurmuştur. Kadınlar, millet için donanımlı askerler ve erdemli Cumhuriyet çocukları yetiştirecek anneler olarak önemlidir. Bu durum, dönemde billurlaşan devlet feminizmi ile ilgilidir. Bu yıllarda kadınlar her ne kadar siyasal oy hakkında sembolleşen kamusal hak mücadelelerini elde etseler de bir çeşit devlet feminizmine muhatap kalmışlardır.

Bu anlayış, Kaynar’ın “projesiz modernleşme” kavramsallaştırmasında (2012, s. 23-31) detaylı biçimde tartıştığı gibi, toplumun katılımı olmadan, kültürel elitlerce yönlendirilen bir modernlik tahayyülünü yansıtır. Bu dönemde modernleşme, devletin ve özellikle bürokratik elitlerin yukarıdan biçimlendirdiği ideallere dayanmıştır. Kadınlara tanınan haklar ve kamusal görünürlük, öznel özgürleşmenin değil, modern bir ulus-devletin vitrinini oluşturma ihtiyacının bir uzantısıdır. Halide Edip’in hem kadın haklarını savunurken hem de annelik ideolojisini yeniden üretmesi, bu “devlet feminizmi”nin çelişkili yapısını açıkça göstermektedir. Devlet feminizmi, kadınların hak ve çıkarlarını ancak kamusal alandan uzakta olmaları ve hane içinde kalıp erkek otoritesine bağlı yaşamaları şartıyla teşvik eder (Tokuroğlu, 2023). Nezihe Muhiddin öncülüğünde, 1923’te kurulan Kadınlar Halk Fırkası, Cumhuriyetin kurucu elit erkekleri tarafından kabul edilmemesi üzerine kapatılmıştır. Nihayetinde Fırka, Kadınlar Birliği’ne dönüştürülmüş ve bu çaba kadınların yasama alanında

da iş ve değer üretme heveslerinden vazgeçmeleri gerektiği tembihi ile son bulmuştur (Tokuroğlu, 2023, s. 31). Bu süreç, Zihnioğlu'nun da ortaya koyduğu gibi, kadınların siyasal özne olmaktan çok, devletin biçimlendirdiği makul yurttaş rolüne itildiği bir yeniden yapılanma dönemidir. Kadınların temsil hakkı, kendi örgütlü mücadelelerinin değil, devletin denetimli modernlik vizyonunun bir sonucu olarak biçimlenmiştir (Zihnioğlu, 2003, s. 102–108). Böylece kadınlar 'erkekler gibi eşit ama anne kadar vatandaşı' olma ikilemini yaşamışlardır.

İncelenen dergi işte bu anne-vatandaşlara hitap etmekte, modern bir toplumun kurulmasında kendilerine biçilen rol ve ödevler içeriklerde sıkça hatırlatılmaktadır. Devletin patriarkal özelliklerinin tarihsel ayak izleri pek çok metinde takip edilebilmektedir. Örneğin, "Kadın Hayatının Altı Merhalesi" başlıklı yazısıyla jinekolog Prof. Dr. Tefik Remzi Kazancıgil, çocuk yetiştirme vazifesini kadına verdiği için istikbali de kadının elinde görmektedir (1947, Sonbahar, s. 17). Ona göre,

"Cemiyet, kadından çok sayıda iyi evsafa çocuk ister. Kadın hayatının en parlak devrinde bu 'vazife' için çırpınır. Olgun kadının içinde şuhluk ve libido ile fedakarlığın timsali olan analık hissi yer alır. Kültür seviyesine, iyi veya kötü telkinlere, içtimai hayatın ruh disiplini ve aile hissi derecesine göre libido ve analık muvazene halinde olmalıdır. Olgun bir kadının hayatı analık hissinin tesiri altındadır. Normal bir kadın, anneliğin mukaddes hududu içinde kalan ve feministlerle hiçbir münasebeti bulunmayandır (1947, Sonbahar, s. 18-19).

Bu yoğun annelik ideolojisi, kadınların yaşadıkları paradoksu kolaylıkla gösterebilmektedir. Kadınlar siyasi hakları olsa da devletin patriarkal tutumları devam ettikçe 'birey' olamamışlardır. Berktaş'ın (2003: 62-63) dikkat çektiği üzere, kadınların tarihsel olarak 'doğal' kabul edilen rollerle sınırlanması, onları toplumsal aktör olmaktan çok, tarihsel projelerin taşıyıcısı olarak konumlandırmıştır. *Aile Dergisi*'ndeki kadın temsilleri de bu anlayışın bir uzantısıdır.

Kadınlar ancak 'iyi anneler' olduklarına dair toplumsal beklentileri karşılamaya çalışarak kamusal alanda görünebilmekte, normal ve kabul edilebilir sayılmaktadır. Uymaları gereken davranışlar dizisi bu tarz medya unsurları yoluyla sürekli telkin edilmekte ve bu ideolojik telkin biyopolitik müdahaleler içermektedir. İncelenen dergi bu yönüyle akla Foucault'un çözümlemelerini getirmektedir. Teorisine göre "artık her yerde olan, her yerden gelen, her noktada hazır ve nazır bulunan iktidar, bedeni tamamen siyasal alanın içine sokmuştur" (Foucault, 2007, s.72). Bu sebeple tahakküm "bedene işkence etmekten, onu gözetlemeye, denetlemeye, güçlendirmeye ve son kertede düzenlemeye evrilmiştir" (Foucault, 2007, s. 100). Artık iktidar beden üzerinde doğrudan ve kolayca müdahalelerde bulunmaktadır (Foucault, 1992, s. 31). İktidar bunu, bilgiyi güç stratejisine dönüştürerek

yapar. Wolf (2010, s. xvi) bilim üreticilerini bu bağlamda inceler. Hekimler, uzmanlar ve kurumlar 'iyi anneyi', 'makbul vatandaşı', 'normal kadını' söyler.

Biyopolitika açısından değerlendirildiğinde; *Aile Dergisi*'ndeki bu gibi metinlerin, başta vaat edildiği gibi sadece okurunu dinlendirmek, onların hoşça vakit geçirmelerini sağlamak olmadığı ve bir kültür, bir yaşam telkin ettiği görülür. Böyle popüler kültür yayınları tarafından, yaygınlaştırılmış uzman söylemlerle 'ideal vatandaş' tipi anlatılmaktadır. Gelecek bölümlerde daha detaylı inceleneceği üzere, kamusal hakkı olsa da kamusal görünürlüğü gerilim sahasına dönen dönemin Cumhuriyet kadını, evde bakım sağlayıcı olarak kodlanmıştır. İyi kadın, iyi anne olmakla idealize edilmiştir. İyi anneler ulus inşa sürecinde insan sağlığı ve beslenmesi için eğitilmiş olmak zorunda olan modernist, kentli kadındır.

2. Yurttaş Ama Daha Çok Evde

Türk modernleşmesi "aile merkezli modernleşme" şeklinde formüle edilmiştir. Türk tipi modernlik projesinde ailenin özgül bir yeri vardır. Modern bir yaşam tarzı kurmanın modern kadınlar, aileler, evler ve çocuklar ile mümkün olabileceği düşünülmüştür. Bu hâkim anlayış, derginin toplumsal cinsiyetle ilgili tüm anlatılarına yansımış durumdadır. Örneğin, 1948 Yaz Sayısı'nda "Evlilik Sanatı" başlıklı yazısında Vedat Nedim Tör: "Cemiyetin çekirdeği, milletin kaynağı olan aile müessesesinin üzerinde ne kadar dursak yeridir" diye belirtmiştir (s. 16).

Başlangıçta Türkiye'deki kurucu modernist erkekler, kadınlara eşit vatandaşlık hakkı vererek onları 'ulusun anaları' olarak destekledi. Ancak ailenin nasıl tasarımlanacağı ve kadının nasıl biçimlendirilmesi gerektiği konusunda çok fazla kafa karışıklığı bulunmaktaydı. Kadınların kamusal alanda nasıl kurgulanacağı fazlasıyla belirsizlikle doluydu. Zira kurucu erkek elitler yasama hakkını, erkek gibi eşit vatandaşlık haklarına sahip kadınlarla paylaşmaya çekiniyor, 'anne kadar vatandaşlık' motivasyonu ve geleneksel iş bölümüyle onu özel alanına sıkıştırmak istiyordu (Bora, 2009). Bu erken Cumhuriyet Döneminde kadınların kamusal alandaki varlığı ve toplumsal bir aktör olarak tanınmaları ataerkil işleyişte zorluk oluşturmuyordu. Bundan dolayıdır ki, dönemde kadınlar yeni kuruluyor olan modern toplum için siyasi karar alma mekanizmalarından dışlanmışlardı. Modern ulus-devletin inşa olması sürecine, modern Türk ailesi kurarak katılabılmışlardı. Hem sahip oldukları tüm anayasal haklardan istifade ederek özgürlük kazanmış olmak hem de vatanperverlikle bu ulusal ideallere boyun eğmek durumunda olmak, kadınlar için gerilim yaratan bir başka çatışkıydı. Devletin patriarkal nitelikleri onları özel alan içinde, aile sınırlarında ve annelik ideolojisi içinde tutmak yönündeydi.

Modern ulus-devletin modern yuvasını kurma ödevi verilen kadınlar, incelenen dergide sürekli bu görevleriyle işlenmişlerdir. Örneğin yukarıda adı geçen yazısında Tör, evli kadınlar arasında dedikodu, moda, poker, sürtüklük ve avareliğin giderek artması yüzünden

ailenin parçalanıp dağılmasından endişe etmektedir (s.13). Evlilik hayatına intibak edemeyen kadınları ele alan Tör, bu yazısında didaktik bir dille belirtir:

“Yemek pişirmesini, dikiş dikmesini, ütü ütölemeyi, ekonomik alışveriş yapmayı, erzaka bakmayı, leke çıkartmayı, haşeratla mücadeleyi, evi zevkle dayayıp döşemeyi, vazoya bir çiçek koymasını bilmeyen, çocukları terbiye etmesini bilmeyen kir pas içinde zevksiz ve pasaklı ev kadınları” olarak niteler. “Böyle hanımefendiler hayatlarından daima şikayet ederler. Kocasına iki çift tatlı söz söylemesini bilmezler. Anlatacak hiçbir fikri yoktur. Ama dedikodu yapmasını pek güzel becerirler. Bu tipler iyi bir eş olamadıkları gibi, iyi bir anne de değildir. Çocukları bakımsız ve terbiyesizdir”(1948 Yaz, s. 13-14).

Çalışan kadınların da ayrıca değerlendirildiği bu yazıda onların, ev bilgisi noksanlığı yüzünden yuvalarını çekici kılamadıkları aktarılır. Çalışan kadınlar kocalarına karşı maddi istiklale sahip oldukları için kadınlıklarını unutmuş ve kadınlıklarını bilmeyen kadınlardır. Onlar bu nedenle kocalarını kendilerinden uzaklaştırmaktadır.

Erkeklerinse ‘evlilik sanatı’ için yapmaları gerekenler kadınlarınkı kadar meşakkatli değildir. Hane içi sorumluluklarla kuşatılmamış olan erkeğin mutlu evlilik için yapması gereken kadına saygılı olmak ve bir hobi edinmektir. “Amerikalıların hobi dedikleri bir şeye merak sardırma çok önemlidir. Günümüz ileri terbiye metodları hobilere çok ehemmiyet vermektedir. Hobisi olan insanın canı sıkılmaz. Kavgaların, geçimsizliklerin nedeni can sıkıntısıdır”(1948 Yaz, s. 15).

Dergide özellikle hekimlerin görüşlerine sıkça yer verilmiş; modern Türkiye’nin gereklerine uyarlanması sürecinde erkekler ve kadınlar açısından ‘normal’in nasıl olması gerektiği belirtilmiştir. Örneğin, bilinen kısa adıyla Va-Nu isimli Türk gazeteci Ahmed Vala Nureddin, Türkiye’nin ilk ruh sağlığı hastanesini kuran, ruh ve sinir hastalıkları uzmanı Mazhar Osman ile “Karı Koca Geçimsizliğinin Tedavisi Mümkün Mü?” başlıklı röportajı gerçekleştirmiştir. Geçimsizliklerin temel nedenlerini sıralarken uzman bunu, ‘kadınlık-erkeklik halleriyle’ açıklamıştır; kadın isterik, erkek melankoliktir. İzdivaçta cemiyetin ve insanlığın gayesi çocuk yetiştirmektir. Kadınlar bir araya gelince hep giyim kuşamdan bahseden kimselerdir. Eskiden bağlanmak da ayrılmak da erkeğe hasken şimdi kadına tanınan hukuki haklarla, bu haklarını kullanmaya kalkan kadın isyankâr bir ruha sahiptir. Bu isyankâr ruh erkeğin atavik asırlardan beri sahip olduğu hâkim zihniyetle çarpışmaktadır (1947, Sonbahar, s.26-27).

Bu örnekteki gibi normal olanı tanımlamak için dergide kendilerine sıkça yer verilen uzmanlar medikalizasyona başvurmuşlardır. Medikalizasyon, esasen hastalık olarak sayılamayacak durumların tıbbın alanına sokularak, tıbbın kontrol alanının genişletilmesi sürecidir. Bu, iktidarın tıp yoluyla uyguladığı bir çeşit sosyal kontrol mekanizmasıdır (Kurttaş, 2017, s. 985). ‘Kadını tanımlama’ süreçleri uzman görüşleriyle desteklenerek

dedikodu, histerik haller, kontrol eksikliği kadına içkin olan özellikler olarak tanımlanmıştır. Bu durum, bin yıllardır süregelen ataerkil ideolojinin temel savlarıyla uyumludur. Resmi tarih yazımına ve kamusal alana hâkim olan erkek, ataerkil kültürü kurumsallaştırarak kadının sözünü dedikodu, dırdır, gevezelik olarak değersiz kılmıştır (Hekimoğlu, 2019, s. 1200).

Vala Nureddin tarafından kaleme alınan “Giyim Eşyası Neden Bu Kadar Pahalı” isimli başka bir yazıda yazar, erkek elbiselerinin ateş pahası olduğundan yakınırken anneleri, zevceleri ve kız çocukları göreve çağırır: vaktiyle ninelerimizin yaptığı gibi, iğneye, yüksüğe, makasa küskünlük etmemekle,,,” (1948, kış sayısı, s. 47). Her insanın biyolojik zorunluluğunun doğal bir eylemi olan yemek ise cinsiyetçi kodlarla döşenmiş bir başka alandır. Yemek tarifleri “Sevgili bayanlarımızı yeni yemekler denemeye davet etmektedir” (1947 ilkbahar sayısı S. 41). Dergide istisnasız tüm yemek tariflerinin yanındaki küçük görsellerde kadınlar yer almaktadır. Elindeki tencereyi sevecenlikle taşıyan, hamur açan, annesinin yanında tarif öğrenen resimleriyle kadınlar “anne eli değmiş gibi” yemekler hazırlamaya teşne şekilde, bakım veren kişiler olarak ikonlaştırılmıştır. Jean Libman Block tarafından yazılan “Bayanlar! Dul kalmak istemezsiniz” başlıklı yazı (1950, Yaz sayısı, s. 79) bu noktada dikkate değer bir başka içerik olmuştur. Bu yazıda dengeli mönüler hazırlayarak kocalarını sağlıklı tutmak görevi kadınlara verilmiştir. Şişman erkeklerdeki ölüm oranının diğerlerine nazaran 1.5 kat daha fazla olduğu hatırlatılmış; tansiyon, şeker, böbrek ve kalp hastalıkları şişmanlık ve zayıflık ölçütleriyle mukayese edilmiştir. Bu tıbbi bilgiler doğrultusunda kadınlara da, kocaları için üzerinde düşünülmüş yemekler yapmak ödevi verilmiştir.

Sağlıklı, kıvamında, lezzetli bir yemek çoğu kez; ideal ve fedakâr bir eş, bir anne olabilmenin göstergesi olmuştur (İnce, 2014; 245). Dergide üretilen söylem bu ön kabulde uyumlu haldedir. Kapağında Thorak'ın yine “Annelik” isimli heykelinin bir görselinin yer aldığı 1951 kış sayısında ise emzirmeye özel bir yer verilmiştir (s. 49). Anne sütünün değeri hakkındaki en güncel çalışmalara dayanan ve Eleanor Lake tarafından yazıda, emzirmeyen anneler emziren annelerle kıyaslanmışlardır. “Aşağı yukarı her toplantıda kendini göstermek için gayret sarf eden yahut iş hayatında erkeklerle yarışa çıkan anneler, başlarına gelen cezayı çocuklarını emzirmemekle çekecekleri” şeklinde ihtar edilmişlerdir. Emzirme, yalnızca bir beslenme şekli, alışkanlık ya da basit bir davranış olarak kavranmamakta bununla beraber, politik, kültürel ve tıbbi söylemlerin biçimlendirmesiyle bir ‘toplumsal mesele’ şeklinde tartışılmaktadır (Glenn, 1994; Rothman, 2000, Silva, 2003). Marie Cassatt'ın “Annelik” isimli tablosunun kapak olduğu 1950 ilkbahar sayısında, çocukların iştahsızlık sorunlarına değinilen yazıda yine annelere seslenilmiştir (s. 56).

Evdeki cinsiyetçi görev dağılımlarıyla ilgilenen McIntosh ve Zey, (2004: 132) çok uzun yıllardır yiyeceklerin temin edilmesinin, doğru şekilde saklanması, pişirilip sunulmasının, dolayısıyla aile üyelerinin yeme içme etkinliklerinin sorumluluğunun kadınlara verilmiş

olduğunu ortaya sermişlerdir. Evdeki hastaların, yaşlıların, çocukların olduğu kadar kocalarının sağlıklı beslenmesi de kadınların sorumluluğu görülmektedir. Günümüzdeki işleyiş ve algı değişmeye başlayıp cinsiyet rolleri esnediyse de, geleneksel şekilde mutfak kadının sorumluluğunda bir mekân olarak kabul edilmiştir. Derginin öne çıkan söylemi, cinsiyete dair dönemdeki bu ön kabulleri açıkça yansıtmaktadır.

Aktarılan bu örnekler, erken Cumhuriyet dönemi Türk kadınının sahip olduğu ikinci önemli paradoksu göstermektedir: kamusal hakları olan ama özel alanda yaşayan kadın paradoksunu! Modern Cumhuriyetin yeni kadını, oy kullanabilen, kamusal alanda erkeklerle eşit hak ve özgürlüklere sahip elit kentli bir kadın olarak sembolize edilmektedir. Ancak patriarkal devlet, kadının hane içindeki sorunlarına kayıtsız kalmış, davranışlarını çeşitli zeminlerde kontrol etmiştir.

Bu yüzden Berktaş, tarih yazımının eril karakterini sorgular ve toplumsal cinsiyetin hem tarihyazımında hem de modernleşme süreçlerinde nasıl ikincil kılındığını gösterir. Erken Cumhuriyet'in kadınlara verdiği hakların öznel değil, yapısal ve ideolojik bağlamda nasıl sınırlandırıldığını feminist bir perspektifle analiz eder. Kadınlar kamusal görünürlüğe sahip olsalar da, bu onların özgürleşmesi değil, çoğu zaman modern ulus-devlet projesinin bir parçası olarak işlevsel kılınmalarıdır (Berktaş, 2003: 90-91). Burada kadın hem ahlaki bir temsile dönüşmekte, hem de ev içinin görünmez işçisidir. Çünkü yeni modern Türkiye'yi kurup yönetenler kadının kamusal alanda iş ve değer üretmesiyle ailevi sorumluluklarını boşlayacaklarından endişe etmişlerdir.

3. Batılı Ama Daha Çok Amerikalı

Modernlikle ilgilenen araştırmacılar modernlik nosyonunu muğlaklıkla tanıtır, modernliğin farklı toplumlarda ve farklı zamanlarda çeşitli hallere büründüğü belirtilir; bu sebeple de modernleşmenin salt Batılılaşma olmadığı ve 'medenileşme', 'gelişme' ekseninde tartışılması gerektiği önerilir (Wagner, 2003; Tuna, vd. 2011). Ancak Türkiye toplum kurgusunda modernlikten kasıt Batılılaşmaktır. Osmanlı'dan itibaren başlayan ve asırlık tarihi olan 'Batılaşma' hedefi; modern Batı toplumlarını yakalamaktır. Bu hâkim görüş Cumhuriyet'in kurulmasıyla perçinlenmiştir. Başta Avrupa'ya odaklanılsa da İkinci Dünya Savaşı'nın ardından referans noktası Amerika olmaya başlamıştır. Her ne kadar her ikisi de 'Batı medeniyeti' içinde yer alsın da Avrupa ve Amerika kültürleri arasında önemli farklılıklar bulunmaktadır. Savaş sonrasında konjonktürel koşulları Amerikanlaşmayı beraberinde getirmiş, Avrupa'nın güçten düşmesiyle pazarı Amerika doldurmaya başlamış ve Amerika kültürü gündelik hayatta yayılma imkanı bulmuştur. Hatta modernleşmenin tüm dünyada kitleselleşmesi, savaş sonrası dönemde daha çok Amerikan kapitalizmiyle gerçekleşmiştir (Orçan, 2008, s. 127). Bora'ya göre (2004, s. 154) modernizmin kapitalizmle ilişkilendirilmesinin nedeni budur.

'Amerikanlaşma' olarak tezahür eden bu modernleşme anlayışının ürünü, her alanda kendini gösterdiği gibi *Aile Dergisi*'nde öne çıkarılan söylemi de belirlemiştir. Örneğin dergideki reklamlar ülkedeki az gelişmişliği gösteren şekilde oldukça sınırlıdır. Yerel lokanta reklamları, gazoz, şekerleme, yağ gibi az sayıdaki reklamların dışında tanıtılan metaların hepsi Amerika'ya aittir.

Amerika'nın popüler dergilerinden, Amerika üniversitelerindeki araştırmalardan, Amerika'daki bilimsel çalışmalardan ve makalelerden çevrildiği belirtilerek muhakkak Amerika'ya, Amerika'nın yaşam kültürüne atıfta bulunan yazılarıyla dergi, yaşamı düzenleyici bir işlev görmektedir. Didaktik bir dille yazılan yazılar okurların anlam dünyalarını şekillendirmeyi hedeflemekte; onların toplumsal cinsiyete dönük değerlerini, ödevlerini ve sınırlarını yeniden işaretlemektedir. Tüm bunlar dönemin Amerika'sıyla uyum halindedir.

Parent's Magazine, The American Mercury, Science Digest, Healthy, American Coronet, Christian Herald, Reader's Digest, Seventeen gibi Amerikan kültürünü önemli ölçüde yansıtan çeviriler, derginin neredeyse her sayısında yer almıştır. Amerikan yaşam tarzının aktarıldığı bu yazılarla ve Amerikan kültürünün şekillenmesine tesir eden içeriklerle 'Amerika rüyası' Türkiye'deki okurların zihinlerine girerek onların anlam dünyasını biçimleme potansiyeli kazanmıştır.

Söz konusu çevirilerden biri, Charlotte Paul tarafından kaleme alınmış olan "Evlilik Bir Ortaklıktır" başlıklı yazıdır. Bu yazıda yazar, "durmadan dırdır eden, sorunlarından ve hastalıklarından konuşan kadını hepimiz tanırız" diyerek, kadınları toplumsal nezaketi bozan, rahatsızlık veren varlıklar olarak konumlandırmakta; bu kadınların eşlerinin toplumdan dışlanabileceğini ima etmektedir. Aynı yazının ilerleyen bölümlerinde ise hemcinslerini fiziksel bakıma yönlendirmekte, "Bir baloda hiç tanımadığınız insanlara güzel görünmek için saatlerce berberde oturduğunuz halde, sabahleyin kocanıza kahvaltı hazırlamadan önce neden saçlarınızı bir kere taramaya üşenirsiniz?" diye sorarak kadının güzelliğini ve estetik emeğini ev içi düzene ve eş ilişkisine hizmet eden bir ödev olarak kodlamaktadır.

Bu söylem yalnızca bireysel ahlaka değil, dönemin modernleşme ideolojisine de hizmet etmektedir. Kaynar'ın (2012) "projesiz modernleşme" kavramıyla tanımladığı gibi, Türkiye'nin II. Dünya Savaşı sonrası modernleşme süreci, organik ve tabandan gelen bir toplumsal dönüşümden çok, Batı merkezli yaşam tarzlarının yukarıdan aşağıya biçimde ithal edilmesiyle ilerlemiştir. *Aile Dergisi* gibi yayınlar, kadınlık rollerini bu ithal modernliğin kalıpları doğrultusunda yeniden üretmiş; kadın figürünü hem Batılı estetik normlara uyumlu hem de geleneksel değerleri taşıyan "melez bir ideal" hâline getirmiştir. Bu tür içerikler, kadının hem eş hem anne hem de "güzel bir yurttaş" olma rollerini, kişisel tercihten ziyade

kültürel birer ödev olarak sunar. Böylece kadınlık, modernleşme projesinin hem simgesine hem de taşıyıcısına dönüştürülür.

Companion Dergisi'nden yapılan "Erkekler Hakkında Ne Biliyorsunuz?" isimli çevirideyse son günlerde yapılan araştırmalarda erkeklere ait bütün sırların açığa çıktığı müjdelendir. Bunlardan biri, erkeklerin musikiye ve sanata kadınlardan daha fazla düşkün oldukları bilgisinin yanlış bir söylenti olduğudur. Doğrusu ise "her iki cinsin de veraset yoluyla kendilerine geçen yetenekleri vardır, çocuk büyütme ve ev işleri gibi 'tabii' engeller yüzünden kadınlar yeteneklerini erkekler kadar geliştiremez" (1948, yaz sayısı, S. 32). Buna paralel olarak, Parent's Magazine'den çevrilmiş olan "Neden Yemek Yemiyorlar" başlıklı başka bir yazıdaysa, çocukların iştahsızlık sorunu işlenmiş ve içerikte sadece annelere hitap edilmiştir (1950, ilkbahar sayısı, s. 55). Evle ve çocukla ilgili işlerle ilgilenmek kadının doğal görevi sayılmaktadır. Kadın doğası denen şeyin doğal değil de içinde yaşanılan toplum tarafından tayin edildiği bilinci henüz Amerika'da da gelişmemiştir.

Kadınların erkeklerden daha hassas olduğu şimdiye kadar herkes tarafından hakikat olarak kabul edilmişken Minnesota Üniversitesi'nden Dr. John E. Anderson'un en son çalışmasına yer verilen yazıda bunun tersi sonuçlar serimlenmiştir. 1950 yaz sayısında (s. 76) yer alan yazıda Dr. Anderson'un iddiasına göre sosyal mecburiyetler neticesinde erkekler, etrafına lakayt görünmek istemezler. Bu yüzden erkekler, yaşamları boyunca hislerini gizleme mecburiyetini öğrenirler. Burada, patriarkal sistemin binlerce yıldır 'egemen erkeklikle' ama erkelere de uyguladığı hâkimiyet üzerinde durmak gerekir. Toplumlarda kadınlar ve erkekler birbirlerine zıt karşıtıklarıyla konumlanır. Erkekler rasyonel, güçlü ve çıkarıcı; kadınlar duygusal ve zayıf olarak tanımlanır. Egemen erkeklik değerleri, kadını ve erkeği kontrol eder. Örneğin bir aileyi geçindirecek kadar para kazanamayan, duygularını içtenlikle yansıtan, ağlayan, yorulan bir erkek diğer erkekler tarafından hor görülür, "kadın gibi olmakla eleştirilir" ve "erkek olmayan muamelesi görür". Çoğu kez kadınlar da buna eşlik eder. Buna neredeyse hepimiz şahit oluruz ve susarız. Böylece egemen erkekliğin inşasına aslında hepimiz katılırız (Brod, 1987; Donaldson, 1993; Clatterbaugh, 1998).

Benzer bir kadınlık ideolojisi aynı dönemde Amerika'da da mevcuttur. Friedan, 1963 yılında yayımlanan The Feminine Mystique adlı eserinde, savaş sonrası Amerikan toplumunda kadınların yalnızca eş ve anne kimliğiyle tanımlandığını, kamusal rollerinin görünmez hâle getirildiğini belirtir. Friedan, bu baskıyı "adı olmayan sorun" (the problem that has no name) kavramıyla açıklamaktadır. Ona göre, kadınlar tüketim toplumunun birer simgesi olarak idealize edilmekte, eğitim almış olmalarına rağmen ev içiyle sınırlandırılmaktadır.

İkinci Dünya Savaşı'nın Amerikan deneyimini kapsamlı eserleriyle ve birinci şahıs sözlü tarih koleksiyonuyla sunan Ulusal İkinci Dünya Savaşı'nın web sitesindeki bir makale, bunu serimler. Söz konusu makalede de vurgulandığı üzere, bu değişimin simgelerinden biri

Rosie the Riveter'dır. "Biz yapabiliriz!" sloganıyla tanınan Rosie, savaş sırasında üretim sektöründe görev alan milyonlarca kadını temsil eder. Devlet ve savaş sanayisi, bu kadınları vatansever figürler olarak sunarken, kadınların iş gücüne katılımı geleneksel toplumsal cinsiyet normlarını da sorgulatmıştır. Özellikle beyaz, orta sınıf ailelerde erkeklerin "sağlayıcı", kadınların "bakıcı" rolü tehdit altına girmiştir. Bununla birlikte Rosie figürü, iş gücündeki geçici varlığına rağmen "kadınsı" özellikleriyle (bakımlı tırnaklar, ruj, saç) vurgulanmış, savaş sonrasında ev içi rollere geri döneceği varsayılmıştır. "Rosie, kendine güvenen tavrına ve yeteneklerine rağmen, o yalnızca 'geçici bir sapma' yaşamaktadır. Savaş sonunda kaynakçı gözlüğü ve çelik burunlu botlarını bırakıp evdeki huzurlu hayata geri dönmek için can atmaktadır" www.nationalww2museum.org.

Kapitalizmin ruhu, erkeği çalışarak kendini yaratan bir varlık olarak tanımlamıştır. Modern erkeklik değerlerinin kurulduğu yer, işyeridir. Burada erkek, endüstriyel üretim gücünü kullanarak ailenin reisi olma fırsatını da ele geçirmiş olur. Erkeklerin ve kadınların farklı alanlarda farklı işler yaparak, ayrı değer yargılarına tabi olarak sosyalleşmesine yol açan anakronik yapı böylece endüstriyel kapitalist modern toplumlarda da kurumsallaşmış olmaktadır. Dönemde imzalanan Marshall Planı ve Truman Doktrini gibi anlaşmalarla Türkiye hem liberal kapitalist ekonomiye hem de Amerika atıflı yaşam kültürüne eklenmiştir. *Aile Dergisi*, bu bakımdan Batının kurallarının Türkiye toplum yapısına ikamesini hedeflemektedir. Dergideki toplumsal cinsiyetle ilgili içeriklerin, var olan toplumdaki ve onun gündelik hayatından çok, hedeflenen ideal modern topluma işaret ettiği görülmektedir. Söz konusu modern toplum Batı'dır; fakat 'en' Batı artık Amerika'dır. Amerika referanslı bilgilerle Türk insanına kadınlıkla ve erkeklikle alakalı modernist bilgiler iletilmekte; okura bir yaşam tarzı, bir kültür aşılanmaktadır. Aktarılan normlar, kurucu erkek elitlerin patriarkal devlet anlayışıyla eş güdüm halindedir.

Değerlendirme ve Sonuç

1935 ve 1980 yılları arasındaki dönemi toplumsal cinsiyet merceğiyle işleyen az sayıda çalışma bulunmaktadır. Literatürdeki çalışmaların ilgili tarihsel süreci, birinci ve ikinci dalga şeklinde kategorileştirmesi, bunun temel sebebidir. Bu makalenin amacı söz konusu akademik gereksinimi gidererek, ilgili bilimsel çalışmaların kapsamını genişletmektir. Bu erekle Yapı Kredi Bankası tarafından 1947-1952 yılları arasında Türkiye'de yayımlanmış olan *Aile Dergisi* çözümlenmiştir. Söz konusu dergi toplumsal cinsiyet teorisinin ışığında çözümlenerek ortaya çıkan analitik kategoriler holistik bir şekilde değerlendirilmiştir.

Erken Cumhuriyet döneminde, ulus ve devlet inşa sürecinde kadınlara tanınan önemli eşitlikçi haklar, kadınların birey olarak özgürleşmesinden ziyade modern bir toplum inşası gayesi taşımaktadır. Bu durum kadınlarda gerilimler, çelişkiler yaratmış; verilen hukuki haklar patriarkal devlet yapısının devam etmesiyle yürüme engelli bireylere verilen bisiklet sürme hakkına benzemiştir. Dönemdeki kadınlar devlet feminizmi ile eşitlikçi reformlar

arasında kalmış, bu tarihsel paradoksun içinde kendilerine verilen toplumsal cinsiyet rollerini, vazifelerini uygulamak ve kimi zaman içselleştirmek durumunda kalmışlardır. *Aile Dergisi*'nin sesi, bu bilincin bir ifadesidir.

Bu dönemin kadını; birey ama daha çok ulusun aydınlanmış annesidir. Derginin hitap ettiği Türk kadını; erkek gibi eşit vatandaşır ama anne kadar vatandaştır. Erken Cumhuriyet döneminde aile merkezli bir modernleşme kurgulanmıştır. Egemen toplumsal cinsiyet normları kadını; modern yuvayı kuracak dişi kuş olarak tasarımlamıştır. Dergide kadınların gündelik hayatlarındaki sorunlara son derece kayıtsız kalınması, kadınların siyasi karar organlarından dışlanıyor olmalarının toplumsal bir mesele olarak hiç ele alınmaması, reformist paradigmanın kadınlara verdiği haklardan istifade edilmiyor oluşu katıyen işlenmemiştir. Bilakis, ulus-devletin inşasına katılmak için, aydınlanmış bir anne olmak, temel strateji olarak öğretilmiştir. Derginin içerikleriyle kolektif-milliyetçi ideallerle tanıştırılmış olan kadınlar, devlet tarafından kadın için ortaya konulan politikaların izleklerini takip etmişlerdir.

Bu dönemin kadını; yurttaş ama evde kalması gerektir. Çağdaşlarının sahip olamadığı birçok hakkı elde etmiş olan Türk kadınının kamusal görünürlüğü, erkek elitlerin irade ve istekleriyle şekillenmiştir. Kadınlar modern ailelerinde, modern bir yaşam inşa edip, ideal çocuklar yetiştiren kimseler olarak kavranmıştır. Dünyaya uyum sağlamak için özgürleştirilmiş olan Türk kadını, devletin gözetiminde 'makul' şekilde yaşamaya çalışmıştır. *Aile Dergisi* içerikleriyle annelik ideolojisinin, güzellik mitinin, ideal beden imgesinin, kadına yönelik kalıp yargıların ve beklentilerin pekişmesini sağlayan bir işlev görmüştür. Çocuklarını nasıl beslenmesi gerektiğini, giyim kuşamı, dengeli ve sağlıklı menülerin nasıl hazırlanabileceği, görgü ilkelerini, ev dizaynını, doğru bir eşin nasıl olması gerektiğini, anneliğin vazifelerini, erkeklik ve kadınlık hallerini bu içeriklerden 'öğrenen' kadınlar modern Türkiye'nin örnek vatandaşı şeklinde inşa edilmiştir. Dergide üretilen söylemle; dönemdeki ataerkil işleyiş için elverişli zemin oluşturulmuş, kadının sosyopolitik süreçlerle pekiştirilmesi ve toplumsal olarak denetlenmesi sağlanmıştır. Devletin patriarkal özellikleri devam ettiği sürece, kamusal hakları hukuki olarak tanınsa bile kadınlar için gerilim ve paradoks devam edecektir.

Bu dönemin kadını Batılı ama daha çok Amerikalıdır. Yaklaşık iki yüzyıllık tarihi olan Türk Amerikan ilişkileri İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra özellikle siyasi ve kültürel alanda billurlaşmıştır. Bu tarihten sonra Batı'yı ifade eden anlamın yörüngesi Amerika'ya kaymıştır. Bu yeni Batı'nın izdüşümleri, incelenen derginin her sayısında net biçimde görülür. Amerika'daki dergilerden çevrildiği belirtilerek mutlaka Amerikan yaşam tarzı referans gösterilmiş; Amerika üniversitelerinin çalışmalarına, en son Amerikan ürünlerine, Amerika edebiyatına derginin her sayısında yer verilmiştir. İlgili içerikler Cumhuriyet reformcularının ve dönemin Amerikan kamuoyunun toplumsal cinsiyetle ilgili, birbirine uyumlu algılarını ve

endişelerini yansıtmaktadır. Endüstriyel kapitalist toplumun evrensel bir sembolü olarak Amerika, dönemdeki kültürü de belirlemiştir. Modern aileyi “çalışan erkek-evdeki kadın” şeklinde formülize etmiştir. Dönemde hem Amerika’da hem de Türkiye’de kadınların kamusal alanda aktif hale gelmelerinin aile görevlerine ve sorumluluklarına olan duygularını azaltabileceğinden kaygı duyulmaktadır. Toplumda moral bir bozulma yaratabileceği tehdidi ile kadınların sınırları kitle iletişim araçlarında üretilen söylemle yeniden ve yeniden imlenmiştir.

Bu makale, günümüz Türkiye’sindeki mevcut sorunları anlamak açısından tarihsel kronolojileri ihmal etmememizi vurgulayarak, devletin patriarkal özellikleri sorgulanmadıkça kadının toplumsal meselelerinin çözilemeyeceğine dair içgörüler sunmaktadır. Makale, patriarkal devletin inşa sürecine hepimizin nasıl dahil olduğumuzu tartışan, devlet feminizmi ve arketip patriarkal ilişkiler arasındaki bağlantıyı anlamamıza spot tutacak yeni bilimsel çalışmalara katkı sunmaktır.

Kaynakça

Birincil Kaynak

Aile Dergisi. 1947–1952. *Aile Dergisi*.

İkincil Kaynaklar

- Berktaş, F. 2003. *Tarihin cinsiyeti: Toplumsal cinsiyet açısından tarih ve kuram*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Bora, Tanıl. 2004. Türkiye’de Siyasal İdeolojilerde ABD/Amerika İmgesi: Amerika: ‘En’ Batı ve ‘Başka’ Batı. *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Modernleşme ve Batıcılık*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bora, Tanıl. 2009. Analar, Bacılar, Orospular: Türk-Milliyetçi Muhafazakâr Söyleminde Kadın. *Şerif Mardin’e Armağan*, 241–283. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Brod, Harry. 1987. *The Making of Masculinities: The New Men Studies*. Boston: Allen & Unwin.
- Burke, Peter. 2006. *Fransız Tarih Devrimi: Annales Okulu*. Translated Çev. Z. Akat. Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Clatterbaugh, Kenneth. 1998. “What Is Problematic about Masculinities?” *Men and Masculinities* 1(1):24–45.
- Donaldson, Mike. 1993. “What Is Hegemonic Masculinity?” *Theory and Society* 22:643–657.
- Evans, Elizabeth and Pauline Chamberlain. 2014. “Critical Waves: Exploring Feminist Identity”, *Discourse and Praxis in Western Feminism. Social Movement Studies* 4:397–412.
- Feyzioğlu, Turhan. 1986. “Atatürk ve Kadın Hakları”. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* 2(3):585–602.
- Foucault, Michel. 1992. *Hapishanenin Doğuşu*. Çev. M. A. Kılıçbay. İstanbul: İmge Kitabevi Yayınları.
- Foucault, Michel. 2007. *Cinselliğin Tarihi*. Çev. H. U. Tanrıöver. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Friedan, B. 1963. *The Feminine Mystique*. New York: W.W. Norton.
- Glenn, Evelyn Nakano. 1994. “Social Constructions of Mothering: A Thematic Overview”. In Evelyn Nakano Glenn, Grace Chang, and Linda Rennie Forcey (eds.), *Mothering: Ideology, Experience and Agency*, 1–33. New York: Routledge.

- Hekimoğlu, Gülsüm. 2019. "Ataerkil Söylemin Medyadaki İzdüşümü: Rinso Reklam Filmi Üzerine Bir İnceleme". *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 19(4):1189-1206. <https://doi.org/10.11616/basbed.v19i51339.560092>
- Kaynar, H. 2012. *Projesiz modernleşme: Kültür politikalarının resmi ideolojisi (1930-1950)*. İstanbul: İstanbul Araştırmaları Enstitüsü.
- Kurtdaş, Mustafa Çağrı. 2017. "Medikalizasyon Süreci, Sağlığın Ticarileşmesi ve Bedenin Denetlenmesine Sosyolojik Bir Bakış". *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 10(27):209-230.
- McIntosh, William A. and Marilyn Zey. 2004. "Women as Gatekeepers of Food Consumption: A Sociological Critique". In Carole Counihan (ed.), *Food and Gender: Identity and Power*, 132-153. London: Routledge.
- Orçan, Mustafa. 2007. "Modern Türk Gündelik Hayatında Alamerikanlaşma Eğilimleri". *Avrupa Günlüğü* 6(10):125-140.
- Rothman, Barbara Katz. 2000. *Recreating Motherhood*. New Brunswick: Rutgers University Press.
- Silva, Elizabeth B. 2003. "Introduction". In *Good Enough Mothering*, 1-9. New York: Routledge.
- Ramazanoğlu, Caroline. 1998. *Feminizm ve Ezilmenin Çelişkileri*. İstanbul: Pencere Yayınları.
- Sancar, Serpil. 2012. *Türk Modernleşmesinin Cinsiyeti: Erkekler Devlet, Kadınlar Aile Kurar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sarıtaş, Emel and Yeliz Şahin Akıllı. 2015. Ellili Yıllarda Kadın Hareketi. M. K. Kaynar (ed.), *Türkiye'nin 1950'li Yılları*, 627-666. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tekeli, Şirin. 1998. Birinci ve İkinci Dalga Feminist Hareketlerin Karşılaştırmalı İncelemesi Üzerine Bir Deneme. Ayşe Berktaş Hacımırzaoğlu (ed.), *75 Yılda Kadınlar ve Erkekler*, 337-346. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Tokuroğlu, Büşra. 2023. "Osmanlı'dan Erken Cumhuriyet'e Kadın Hareketi: Devlet Feminizmi". *Muhafazakâr Düşünce Dergisi* 19(65):30-50.
- Tuna, Mustafa, Hakan Şen, & Zeynep Durdu. 2011. *Modern Toplumun İnşası: Tarihsel ve Sosyolojik Bir Perspektif*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Wagner, Peter. 2003. *Modernliğin Sosyolojisi*. İstanbul: Doruk Yayıncılık.
- Wolf, Joan H. 2003. "Low Breastfeeding Rates and Public Health in the United States". *American Journal of Public Health* 93(12):2000-2010. <https://doi.org/10.2105/ajph.93.12.2000>
- Yaraman Başbuğu, Ayla. 1992. *Elinin Hamuruyla Özgürlük: Resmi Tarihten Kadın Tarihine*. İstanbul: Milliyet Yayınları.
- The National WWII Museum. (n.d.). "Gender on the Home Front." Retrieved November 7, 2024 (<https://www.nationalww2museum.org/war/articles/gender-home-front>).
- Zihnioğlu, Y. 2003. *Kadınsız inkılap: Nezihe Muhiddin, Kadınlar Halk Fırkası, Kadın Birliği*. İstanbul: Metis Yayınları.

